

В статье предпринята попытка теоретического анализа проблемы формирования мировоззрения студента и указаны психолого – педагогические предпосылки данного процесса. Исследовались основные факторы влияния на формирование личности студента в процессе обучения: психические процессы, состояния, а также индивидуально – психологические особенности. В статье раскрывается понятие "академическая успеваемость"; выделяются факторы академической успеваемости, анализируются результаты исследования психологических факторов успешности студентов. Рассматривается личность студента как субъекта эффективной учебно – профессиональной деятельности.

Ключевые слова: личность, мировоззрение, самоактуализация, способности, студент, эффективность.

An attempt to theoretical analysis of the formation of ideology student and given psychological - pedahooichni premise of this process has been made in the article. The main factors that influenced the formation of a student's personality in learning: mental processes, states and individual - psychological characteristics have been investigated. The article deals with the concept of "academic performance"; out psychological factors of academic success, analyzes the results of psychological factors of student achievement. We consider the personality of the student as the subject of effective teaching - professional activities.

Key words: personality, outlook, self-actualization, skills, student performance.

УДК 159. 928. 22

Соловей Яніна Григорівна,

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник лабораторії психології обдарованості,

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

МУЗИКА У ДУХОВНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено аналіз психологічних підходів до проблеми визначення впливу музики на духовний розвиток особистості. Духовність розглядається як фундаментальна якість особистості. Виділені види музичної діяльності, які стимулюють та корегують розвиток особистості, оскільки під впливом почуттів задоволення і радості, що виникли у контакті з музикою росте напруженість і активність психічних процесів, а саме: слухання музики, сприйняття музики, відтворення музики, мислення, уява, фантазія, творча активність, ініціативність, сприйнятливості до краси музичного мистецтва. Визначено, що музика захоплює такі ранні сфери психіки людини, як сенсорика, моторика, емоції тощо, вплив музики на психічний розвиток людини в цілому дуже суттєвий (творчість, духовність, розум).

Ключові слова: духовність, духовні потреби, музика, музичне мистецтво, особистість, емоційність, емоційна чутливість, почуття, сприйняття музики.

Постановка проблеми. На межі XX – XXI ст. відбулись глобальні соціальні перевтілення у сучасному світі, які викликали велику кількість проблем щодо інтелектуальної, духовної, емоційної та фізичної напруги людини.

Естетичне виховання належить до ряду проблем, від рішення яких залежить у багатьох випадках подальший розвиток людської культури. Ніхто сьогодні вже не буде заперечувати, що у сучасному світі особливо гостро виникло питання про надання особливого статусу проблем формування, укріплення та розвитку особистості та перш за все його естетичному вихованню, яке сприяє породженню нових естетичних, етичних, художніх цінностей, та мотивацій у кожної людини.

Головним критерієм розвитку особистості є духовність людини. Розвиток духовності є одним з найважливіших пріоритетів в освіті. Під духовністю людини розуміється її здатність розрізняти пріоритети в житті, цінності та підпорядковувати їм свої вчинки, поведінку. Духовність – це найвища цінність людської душі, серце особистості.

Духовність О. Ухтомський розглядає як цілеспрямованість, невтомність, занепокоєння, напруженість, енергію, яка спрямована на пошук істини. “Люди не стільки великі тим, що “перетворюють світ”, скільки тим, що відкривають нові галузі істини, які в світі досі ще не відомі” [11, с. 398]. Отже, на думку автора, духовність – це практична діяльність людини, яка орієнтована перш за все на перевтілення самої себе, на створення духовного організму. Можливою одиницею аналізу останнього є функціональний орган індивіда, який трактується як будь-яке тимчасове поєднання його сил котре здатне здійснити певне досягнення. Функціональні органи – це новоутворення, які виникають в активності індивіда завдяки взаємодії з середовищем (до речі, поняття “новоутворення” відіграло ключову роль у культурно-історичній теорії психіки та свідомості Л. Виготського, фізіології активності Н. Бернштейна, психологічній теорії діяльності О. Леонтьєва). За О. Ухтомським функціональний орган є енергійним утворенням (“поєднання сил”, “вихровий дух Декарта”).

Заслужують на увагу і поняття “духовний вік”, “духовне народження” і “духовна смерть”. Народження, розвиток, зростання, вік і смерть, на думку автора, причетні до духовного організму не менш, ніж до тілесного [там само].

У релігії терміном “духовність” позначено те, що протилежно субстанціональній основі буття – “матерії”. Етимологічно слова “дух”, “душа” сходять до “дихання” - ознаки, що безпосередньо відрізняє життя від смерті і дозволяє релігійному усвідомленню людського буття пов’язувати “дух” з потойбічними силами (духами), вважати його безсмертним, божественним. Оскільки богословська думка зробила “дух”, “духовність” головними своїми категоріями, у християнстві вони протиставляються “душевності” - сукупності всього того, що не виходить за межі психічних процесів (мислення, пам’ять, почуття тощо). Це протиставлення базується на вірі в те, що у досвіді людей існує реальність, яка не зводиться ні до матеріального (тілесного), ні до психологічного. На відміну від “душевного”, “духовне” очищене (звільнене) від замаскованих імпульсів свавілля, себелюбства, чуттєвості та агресивності. Тому в християнській етиці “духовність” пов’язується з внутрішньою чистотою і утихомиреністю; вона “безстороння”, неупереджена і нелицемірна. Варто звернути увагу на існуюче в християнській традиції розрізнення тілесних, душевних і духовних рівнів організації людини. До тілесного рівня відносять ті процеси, що наука називає фізіологічними, до душевного рівня належать психічні явища; духовність же виходить за рамки психічної детермінації, оскільки це та сфера, де людина вільна здійснити свій життєвий вибір (М. Бердяєв, Б. Нечипоров).

У науковій психології духовність людини інтерпретується як ціннісно-смилова сфера особистості. Зумовлено це тим, що як інтегральна якість, духовність у вигляді смисложиттєвих цінностей визначає “зміст, якість і спрямованість людського буття та образ людський у кожному індивіді” [1; 5]. Інтегральною характеристикою особистісних смислів, показником успішності реалізації термінальних цінностей-цілей є переживання змісту власного життя.

Б. Ліхачов в своїй праці “Виховання і космизм” писав, що “у вихованні цілісної людської особистості слід мати зважаючи на не лише її соціалізацію..., а усю космоземну систему вирощення, формування, становлення, духовно-морального вільного і відповідального індивіда, здатного самостійно оцінювати хід життя, робити вибір, приймати рішення і здійснювати вольові вчинки” [6].

Мета статті - розробити теоретичні підходи до проблеми впливу музики на духовний розвиток особистості. Виділити види музичної діяльності, які стимулюють та корегують духовний розвиток особистості.

Результати досліджень. Зміст виховного процесу полягає у формуванні ціннісних відношень. Духовне виховання – етика, естетика, філософія, мистецтво – формують ці відношення, породжують потужні духовні прагнення, які наповнюють людське

життя значним смислом.

Духовність як властивість особистості є фундаментальною якістю людини тією метою на яку повинен бути спрямований виховний процес. Для розвитку духовного потенціалу дитини з самого раннього дитинства повинен мати змогу доторкнутись до найвищих духовних цінностей.

В контексті духовної ситуації нашого суспільства педагогічний процес потребує серйозного філософського осмислення та більш глибокого занурення форм мистецтва в навчально-виховну роботу. Загальновідомо, що ядром та головним засобом естетичного виховання є мистецтво, яке має властивість впливати на особистість в усіх його проявах.

Серед інших мистецтв музика займає особливе місце в розвитку особистості, поряд з духовністю. Не дарма античні філософи приділяли так багато уваги музикальному мистецтву. Специфіка музики полягає ще в тому, що порівнянно з ідеями інших мистецтв, музичні ідеї є більш загальними, родовими.

За висловами Андрія Білого “...у музиці найбільше наближення глибин духу до поверхонь свідомості”. Музика як тимчасова форма мистецтва універсальна ще й тому, що впливає на будь-яку людину не зважаючи на її вік та стать, соціальне положення, освіту та інше. Вона є вираженням взаємозв’язку між людиною та світом.

Один з відомих спеціалістів з естетики М. Коган підкреслює: “Музика гратиме все більшу роль як в художній культурі, так і за її межами, бо подальше зростання ролі в людському житті науки, абстрактного мислення породжуватиме усе більш гостру потребу в урівноваженні цього напряму людської сфери, його духовних почуттів, його здатності не лише мислити, але і переживати...” [4].

У сучасній соціокультурі музика посідає перше місце в структурі художніх уподобань молоді. За подібною картиною сховані складні протиріччя сприйняття ціннісних орієнтацій в музичному мистецтві. Більшість людей віддають перевагу естрадно-розважальній музиці, яка не потребує інтелектуальних та моральних зусиль для розуміння. Вони не сприймають її як художньо цілісний твір. Вона відіграє роль фону.

Музика виявляє здатність кожної людини переживати складні почуття, дає людям моральні сили, виховує мужність, віру у життя, красоту, збагачує почуття та інтелект. На сьогоднішній день процес навчання повинен бути взаємопов’язаним, являти собою тісний зв’язок, синтезувати духовні прагнення наукових та духовних прагнень.

Психіка людини та музика. Ці два поняття не так вже далекі один від одного, як здається на перший погляд. Музика та психологія мають один спільний об’єкт – людину. Музика впливає на розвиток та функціонування механізмів навчання, пам’яті, сприйняття, поведінки, емоцій, інтелекту, мови. Музика впливає на психіку, фізіологію, настрій, волю слухача. Музичний твір чинить збудливу або заспокійливу дію. Він може викликати як задовільні так і негативні емоції.

Хотілося б окремо підкреслити важливість музичного виховання особистості, значення музики у розвитку мислення, уяви, уваги, пам'яті, волі, емоційної сфери, морально-естетичних потреб, пізнавальних здібностей. Музика активізує сприйняття та представлення, пробуджує фантазію та уяву. В ній зображенні життєві явища, які збагачують людину новими образами.

Музика зображує сторінки історії. Слухаючи музичний твір, індивід отримує відповіді на багато питань, які його цікавлять. Тобто музика несе інформаційний характер, що суттєво підвищує знання про навколишній світ. Музика хвилює слухача, викликаючи відповідні реакції, знайомить з життєвими явищами, породжує асоціації. Крім того, музика поєднує в єдині переживання, стає засобом спілкування.

У широкому сенсі музичне виховання – це формування духовних потреб людини, його моральних уявлень, інтелекту, розвитку ідейно-емоційного сприйняття та естетичної оцінки життєвих явищ. У такому розумінні – це виховання Людини. В більш вузькому розумінні музичне виховання – це розвиток здібностей до сприйняття музики.

Музичне виховання стимулює та корегує природний розвиток особистості, оскільки під впливом почуттів задоволення та радості, які виникли завдяки контакту з музикою, зростає напруженість та активність психічних процесів. Творчі музичні завдання сприяють виникненню пошукової діяльності особистості, яка потребує розумової активності.

Гуманізація освіти, якій за останні часи приділяють багато уваги зосереджує свою увагу на розвитку творчих здібностей індивіда, кращих його особистісних якостях. Особливо важливо пробудити інтерес до пізнання. Музика сприяє пізнанню та оцінці дійсності, викликає естетичну насолоду, емоції та думки, активізує творчі здібності, рухові реакції.

У розвитку особистості музичне виховання не повинно бути вторинним чи допоміжним, воно повинно бути головним. Фантазію та здатність до переживання слід розвивати ще в дошкільному віці. Людина ніколи не втратить те, що було закладено у ранніх роках життєвого досвіду.

Сам факт зацікавлення індивіду в активну художню діяльність значно цінніший ніж його результати, оскільки саме в процесі діяльності проявляється та формується психіка особистості. Вже доведено, що чим більше уваги приділяється музиці, тим краще проявляє себе індивід в інших сферах свого життя. Грамотний та чуйний викладач за допомогою музики підкреслить досягнення учня, закріпить його віру у власні можливості, викличе бажання та енергію до подальшої роботи.

Одне з складових музичного виховання – *слухання музики* – є собою основою розвитку слухацьких навиків, цілісного, узагальнюючого виховання, вільної слухової уваги та пам'яті.

У внутрішньому плані, сприйняття обумовлює зв'язок психічних процесів, (мислення, уяви, пам'яті) та зовнішніх дій музиканта – виконавця. Сприйняття музики шляхом слухання є одним з самих абстрактних

засобів мислення, які потребують особливої психічної зосередженості, вміння тримати увагу та емоційну напругу. Сприйняття музики – складний процес, сповнений глибокими хвилюваннями. В ньому взаємодіють сенсорні відчуття, попередній досвід, яскраві асоціації, стеження за розвитком музичних образів, осмислення їх та відповідна реакція на них. Слухаючи музичний твір, індивід цікавиться його змістом. У нього народжуються питання, пов'язані з бажанням знати, про що розповідає музика. Вимальовуються окремі прояви музичної пам'яті. Через слухання музики можливо навчити особистість душевної та духовної зосередженості, здатності відчути та вдуматись, побути деякий час на самоті з самим собою, зі своїм внутрішнім світом. Слухання музики розвиває у індивіда вміння чітко диференціювати оточуючий його світ, роблячи його більш спостережливим та чутливим.

В процесі слухання музики у особистості розвивається емоційний слух – здатність людини до адекватного сприйняття емоційного стану іншої людини за допомогою його голосу. Доведена можливість побудови психологічного портрету людини за невербальними особливостями його мови.

Людський мозок використовує велику кількість ділянок для слухання музики. Ліва частина мозку обробляє ритм та висоту звуку, а права – тембр та мелодію.

Сприйняття музики тісно пов'язано з розумовими процесами, тобто потребує уваги, спостереження, кмітливості.

Сприйняття музики неможливо без звукового досвіду, без активної діяльної основи. Все це дає наступну ланку музичного виховання – виконання музики – спів, сольфеджування, ритмічне виховання, гра на музичному інструменті. Виконання музики розвиває точну реакцію, координацію мислення та рухів, красоту повсякденної мови. Вокальне та інструментальне виховання впливає не тільки на емоційно-естетичний стрій особистості, але й на його розумовий розвиток. Виховання слуху та голосу впливає на формування мови. Крім того, виховання музичного ладового чуття, пов'язано з створенням в корі головного мозку людини складної системи нервових сполучень, з розвитком здатності його нервової системи до тонких регулювань процесів збудження та гальмування, інших внутрішніх процесів, які утворюються в організмі. Саме ця здатність нервової системи є в основі будь-якої діяльності, в основі поведінки людини.

Процес навчання відтворення музики потребує від індивіду великої активності та розумової напруги. Він вчиться порівнювати своє виконання з виконанням інших, спостерігати за різним характером музичних фраз, речень, оцінювати якість виконання твору.

Спів – складний процес звукоутворення, в якому велику роль відіграє координація слуху та голосу, взаємодія співочої інтонації та слухової, м'язових відчуттів. Виконання музики на музичному інструменті потребує координації слуху та тактильних відчуттів особистості.

Колективна гра на музичних інструментах

сприяє рішенню виховних завдань. Чергування різних музичних вправ, видів діяльності, потребує від індивіду уваги, кмітливості, швидкості реакції, організованості, виявленню вольових зусиль. Виконуючи твір, індивід повинен вчасно почати та закінчити його; в танцях вміти виконувати рухи, підкорюючись музиці. Все це вдосконалює гальмівні процеси, виховує волю. Музична діяльність закладає основи загальної культури майбутньої людини.

Цікаво, що вплив музики на загально функціональну діяльність людини викликає в неї рухомі реакції. Головною підставою цього є моторна природа сприйняття взагалі та музичного ритму, зокрема.

Жести, рухи, пластика володіють особливими якостями узагальнювати емоційний стан. Різноманітні музичні твори викликають у дітей емоційне переживання, викликають у дітей певні настрої, під впливом яких і рухи набувають відповідного характеру. Рухи під музику сприяють формуванню особистості, його пізнавальних, вольових та емоційних сфер. Пізнавальні здібності розвиваються завдяки різносторонньої тематиці музичної гри, хороводів, ознайомленню з художніми рухами. Однак пізнавальні процеси під час руху під музику активізуються у тому випадку, якщо індивід може зосередитись на особливостях музичних засобів виразності. Індивід, спостерігаючи, за розвитком художнього образу, уважно слухає. Чим складніший та більший музичний твір, тим більше рухів при цьому використовується, тим інтенсивніше розвивається слухова увага. Вона у свою чергу сприяє розвитку музичної пам'яті, яка опирається на слуховий та руховий аналізатори. Крім того, індивід, використовує характерні для тієї чи іншої музики рухи, передаючи не тільки вираз та характер персонажів, але і відношення до них. Таким чином народжується творча уява.

Музично-ритмічні рухи розглядаємо як вольові прояви, оскільки індивід діє, свідомо виконуючи поставленні перед ним завдання. Необхідність діяти під музику розвиває вольові якості.

Гра, танці потребують своєчасної реакції на зовнішні подразники, своєчасне переключення з одного руху на інший.

Музично-ритмічні рухи змушують особистість переживати відчуття, вираженні в музичному творі.

Відчуваючи красу своїх рухів, індивід емоційно збагачується.

Рух стає невід'ємною частиною елементарної гри на музичному інструменті, оскільки є одним з найбільш природних потреб самовираження особистості, незважаючи на вік. Індивід з задоволенням супроводжує музику, яку чує різними рухами, «проживає» в пластичних образах, перш за все його ритмічну, а потім її інтонаційну сутність.

Гра на музичному інструменті має великий потенціал емоційного, психологічного та соціального впливу, сприяє формуванню таких особистісних якостей, як гнучкість, експресивність, спонтанність (здібність до імпровізації), толерантність, прищеплює навички невербального спілкування, взаємодії та співпраці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Згідно з отриманими результатами, зазначимо, що творчі музичні завдання сприяють виникненню пошукової діяльності особистості, які потребують розумової активності. У розвитку особистості музичне виховання не повинно бути вторинним чи допоміжним, воно повинно бути основним. Музика, слово та рух розвивають духовну силу, створюють основу для розвитку особистості, основу, без якої людство прийде до духовно-моральної спустошеності. Музика у разі з усіма мистецтвами займає важливе місце, оскільки, що різносторонньо та комплексно впливає на особистість. Духовність як властивість особистості є фундаментальною якістю людини, та тією метою, на яку повинен бути спрямований виховний процес. Для розвитку духовного потенціалу дитини з самого раннього дитинства повинен мати змогу доторкнутись до найвищих духовних цінностей.

Перспективи подальших досліджень полягає у визначенні впливу духовності на музично обдаровану особистість, оскільки невід'ємним компонентом обдарованості є духовність. Зумовлено це тим, що обдарованість особистості для своєї реалізації потребує не тільки інтелектуальних зусиль, а й високого рівня натхнення, інтуїтивного прозріння, вольової наполегливості і розвинених моральних почуттів. Тому трактування поняття духовності як сутнісної складової обдарованості повинно розкривати особистісний аспект творчості.

Список використаних джерел

1. Буюева Л. П. Духовность и проблемы нравственной культуры / Л. П. Буюева // *Вопр. философии*, №2. – С. 15-25.
2. Воспитание высокой духовности средствами музыки. – Режим доступа: <http://xn--80apydf.xn--p1ai/node/113871>
3. Готсдинер А. Л. Музыкальная психология / А. Л. Готсдинер. – М., 1983. – 190 с.
4. Коган М. Музыка в мире искусств / М. Коган // *Советская музыка*. – 1987. - №3.
5. Кольман В. Ф. Значение дополнительного музыкального образования в формировании личности человека / В. Ф. Кольман // *Методология и история психологии*. – Санкт-Петербург, 2010.
6. Лихачев Б. Т. Воспитание и космизм. Земные смыслы неземной любви / Б. Т. Лихачев. – 1999.
7. Ничипоров Б. В. Введение в христианскую психологию / Б. В. Ничипоров – М., 1994. – 155 с.
8. Непомнящая Н. Психодиагностика личности / Непомнящая Н. – М., 2001.
9. Орлов А. Психология личности и сущности человека / А. Орлов. – М., 2002.
10. Самбурская А. Проблема духовности в современной психологии и музыкальном искусстве. – Режим доступа: <http://alicepush.ucoz.ru/publ/2-1-0-9>

11. Ухтомский А. А. Заслуженный собеседник: этика, религия, наука / А. А. Ухтомский – Рыбинск, 1997.- 598 с.
12. Цыпин Г. М. Психология музыкальной деятельности: Проблемы, суждения, мнения /Г. М. Цыпин. – М.: Интерпракс, 1994. – 384 с.

В статье представлен анализ психологических подходов к проблеме определения влияния музыки на духовное развитие личности. Духовность рассматривается, как фундаментальные свойства личности. Выделены виды музыкальной деятельности, которые стимулируют и корректируют естественное развитие личности, поскольку под влиянием чувств удовольствия и радости, которые возникают в контакте с музыкой, возрастает напряженность и активность психических процессов, а именно: слушание музыки, восприятие музыки, воспроизведение музыки, мышление, воображение, фантазия, творческая активность, инициативность, восприятие красоты музыкального искусства. Определено, что музыка воздействует на такие ранние сферы психики человека, как сенсорика, моторика, эмоции и другие, влияние музыки на психическое развитие человека в целом очень существенно (творчество, духовность, разум).

Ключові слова: духовность, духовные потребности, музыка, музыкальное искусство, личность, эмоциональность, эмоциональная отзывчивость, чувства, восприятие музыки.

The article is dedicated to the problem of music and spirituality determination influence on a personality development. Spirituality is examined in the article as a fundamental quality of a personality and aim on which the education process must be directed to. Spirituality development is of the most important advantages in education. Determination types of musical activity, that stimulate and correct natural development of a personality, as under act of pleasure feelings and joy, that arose up in contact with music, tension and activity of psychical processes grow, namely: listening of music, perception of music, reflection of music (sound formation, singing), music performance, musically-rhythmic motions (game, dances). It is defined, that the music covers such early areas of the psyche as a sensory, motor skills, emotions and others. In general the influence of music on the psychological development is very significant (on the creation, spirituality, intellect). Accent the importance of music education of the personality, the value of music in the development of intellection, imagination, attention, memory, volition, emotions, moral and aesthetical needs and cognitive abilities. The music activates the perception and impression, awakes the fantasy and imagination. It depicts us the phenomena of life that enrich the individual new images. While listening to music the personality can be taught mental and spiritual concentration, the ability to feel and consider, stay alone for a while, alone with his inner world. Music develops the individual ability to clearly differentiate the world around him, making the personality more susceptible and feeling.

It is also highlighted that creative musical tasks assist in the formation of personality's research activity which needs mental activity efforts as well. In personality development musical education must not be secondary or additional, it must be basic.

Music, word and motion, develop spiritual force, provide a basis for personality development, the basis without which humanity will come to spiritually-moral devastation. In the process of the analyses in the article it is defined that music in a concord with all arts occupies a high place, because it influences a personality from the point of view of its traits and in complex.

Key words: spirituality, spiritual necessities, music, musical art, personality, emotionality, emotional sensitiveness, sense, music perception.

УДК 159.964.21

Чаплінська Лариса Владиславівна,
аспірант кафедри соціальної психології,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника»

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ПРИЧИНИ, ВИДИ ТА НАСЛІДКИ

Висвітлено проблему психологічного насильства над дітьми дошкільного віку. Розкрито причини, види та наслідки скоєння психологічного насильства над дітьми, з метою підвищення рівня батьківської компетентності для подальшого виховання емоційно здорової дитини.

Ключові слова: насильство над дітьми, психологічне насилля, жорстке поводження з дітьми.

Постановка проблеми. Проблема психологічного насильства над дітьми стає сьогодні більш актуальною. Діти – це майбутні дорослі й чим

більше вони піддаються насильству, тим більше засвоюють патерни поведінки агресора або жертви.

Мета статті - довести соціальну значущість